

Història de la filosofia

NIETZSCHE

Anna Baiges
Antonio Caballero
Fèlix de Castro

Index

pàg.

1. NIETZSCHE

- Època.....	3
- Introducció biobibliogràfica.....	5
- La realitat.....	7
- El coneixement.....	10
- L'ètica.....	13
- L'èsser humà.....	16
- Textos.....	

NIETZSCHE

ÈPOCA: La Restauració (1815-1848).

La derrota definitiva de Napoleó va portar els estats vencedors (Gran Bretanya, Prússia, Àustria i Rússia) a convocar un congrés a Viena l'any 1815 per tal de remodelar el mapa europeu i tornar a l'Antic Règim tot restituint l'absolutisme monàrquic. Aquesta època és coneguda per la història amb el nom de Restauració, període caracteritzat pel conservadorisme, una ideologia que defensava una sèrie de valors tradicionals tot considerant-los un llegat diví perpetu: el dret legítim sobre el tron, els privilegis d'estament, la jerarquia social i política, l'Església com a institució, la família i la propietat. Això representava trepitjar els principis de la revolució liberal, abanderada per la Revolució Francesa, i les reivindicacions nacionals d'alguns països europeus. Liberalisme i nacionalisme passen, així, a la clandestinitat tot convertint-se en els dos eixos ideològics que amb més força s'oposaran al tradicionalisme defensat pels vencedors de Napoleó.

Per fer front a liberals i nacionalistes, els restauracionistes crearan la Santa Aliança, un pacte entre les diferents monarquies per ajudar-se mútuament en cas d'una revolució liberal. Però la fragilitat del nou mapa europeu era evident: nacions com Itàlia i Alemanya es trobaven dividides en diversos Estats, i imperis com l'austro-hongarès, el rus o l'otomà estaven formats per nacionalitats molt diferents (hongaresos, polonesos, búlgars, grecs,...). Aquesta situació era insostenible ja que cada poble tenia consciència de posseir una identitat col·lectiva comuna (una llengua, un territori, uns símbols comuns), per la qual cosa es va generalitzar el desig de fer de cada nació un Estat. D'aquesta manera, el nacionalisme es va convertir en un aliat de les reivindicacions liberals i el XIX va ser el "segle de les revolucions". Així, a partir de 1820, es posen en marxa diverses onades revolucionàries (1820-1830-1848) que acabaran amb les pretensions restauracionistes del congrés de Viena. Com a conseqüència tenim que, cap a la meitat del segle, Suïssa, França, Bèlgica, Holanda i Gran Bretanya gaudien ja de sistemes parlamentaris. Itàlia s'unificarà l'any 1870 i Alemanya el 1871.

Des d'un punt de vista cultural, el moviment característic del XIX és el Romanticisme, que té els seus precedents a Anglaterra (lord Byron) i França (Rousseau). Però el gran centre de cultura preromàntica va ser Alemanya amb autors com Goethe i el moviment anomenat Sturm und Drang ("Tempesta i impuls"), que pretén integrar l'ésser humà en la natura, i ho expressa amb conceptes com "sublim", "passió", "instint". El Romanticisme exalta la imaginació, els sentiments, la visió personal de l'ésser humà en tant que individu i del poble (la nació) en tant que col·lectiu al que pertany. El Romanticisme és també una concepció del món que proposa una visió dinàmica de la natura en contra de qualsevol perspectiva estàtica i mecànica. El romàntic confia en la bondat natural de l'ésser humà i en els valors culturals, s'interessa per allò misteriós, suggestiu i, en general, per les forces irracionals de la vida; prefereix la fantasia i el sentiment a la raó il·lustrada i això el porta a transfigurar poèticament la realitat i a defensar-ne una visió subjectiva. D'aquesta manera pretén garantir el triomf de la llibertat de l'ésser humà i propugnar la irracionalitat, entesa com una raó superior que ultrapassa els límits de la racionalitat humana. Per tot això, podem dir que el Romanticisme fou una manera de sentir que va conciliar les diverses maneres de pensar, de poetitzar i de viure.

INTRODUCCIÓ BIOBIBLIOGRÀFICA A NIETZSCHE

Nietzsche (1844-1900) va néixer a una ciutat alemanya prop de Leipzig, anomenada Röcken. Va viure, durant la seva infància, en un ambient profundament religiós, ja que el seu pare i els seus dos avis, el matern i el patern, eren pastors de l'església protestant. De ben petit composava peces musicals i escribia versos, potser era l'inici del camí cap a les humanitats a les quals es dedicarà més tard, cap a l'any 1864, quan a la Universitat de Bonn començarà a estudiar teologia i filologia clàssica.

Arthur Schopenhauer, Richard Wagner i Lou Andreas Salome seran persones que deixaran una gran petjada en la vida i en el pensament de Nietzsche. De Schopenhauer coneix l'obra *El món com a voluntat i representació* quan estava estudiant a la universitat de Bonn, la qual cosa l'influirà en alguns temes del seu pensament com: la preponderància dels instints per sobre de la intel·ligència, la importància de l'art i de la música, la visió cíclica de l'esdevenir, etc.; més tard, però, trencarà amb ell perquè, lluny d'acceptar el dolor, la lluita i la crueltat de la vida, Schopenhauer proposava un camí de renúncia, de fuga, un camí cap a l'ascetisme. Amb Wagner, va mantenir una relació tempestuosa, que va des de l'admiració fins a la decepció; quan el va conèixer, l'any 1868, li va atreure tant la seva música com el fet de creure que les seves concepcions sobre l'art els enriquien mutuament, però el 1876 Nietzsche comença a desafiar al seu ídol tot dient que Wagner és un romàntic adulterat, i el 1888, quan escriu el *Cas Wagner*, l'ataca directament, tot renegant del wagnerianisme i dient: "Wagner és un gran corruptor de música. Amb això va trobar la manera d'estimular els nervis cansats." Amb Lou Andreas Salomé no només hi va mantenir una excel·lent comunicació intel·lectual sinó que també se'n va enamorar però la relació va acabar d'una manera turmentada, ja que ella no va acceptar de casar-s'hi.

Mentre Nietzsche mantenia aquestes relacions angoixoses a nivell privat, la seva vida professional també era molt agitada; així, l'any 1871 s'acabarà la seva carrera acadèmica, tot i que podrà mantenir la càtedra de filologia clàssica de la universitat de Basilea fins a 1879. Inicia aleshores una vida errant per la costa italiana i els Alps suïssos, una vida de malalt que comença amb trastorns visuals i migranyes i acaba amb un "reblaniment cerebral" i una paràlisi progressiva. Nietzsche va morir l'any 1900, a l'edat de 56 anys.

Malgrat les seves decepcions i la seva malaltia, Nietzsche no va deixar d'escriure, bona mostra en tenim amb les següents obres escrites al llarg de diferents èpoques vitals i que es classifiquen segons un criteri metafòric, el del procés cíclic que va de la nit al dia:

1.- Època romàntica. Filosofia de la nit, amb treballs d'interpretació i crítica de la cultura: *El naixement de la tragèdia en l'esperit de la música* (1872); *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral* (escrita el 1873 i publicada postumanent); *Consideracions intempestives* (1876).

2.- Època il·lustrada. Filosofia del matí, homenatge als esperits lliures: *Humà, massa humà* (1878); *Aurora* (1881); *La gaia ciència* (1882).

3.- Tercera època. Filosofia del migdia, on ataca a tota la cultura occidental, la religió, la filosofia i la moral tradicionals: *Així parlava Zaratustra* (1883).

4.- Època crítica. Filosofia del vespre, que continua en la seva línia de desenmascarament: *Més enllà del bé i del mal* (1885); *La genealogia de la moral* (1887); *El cas Wagner*, *El crepuscle dels ídols*, *l'Anticrist* i *Ecce homo* (totes escrites el 1888).

Quan es parla de l'obra de Nietzsche en el seu conjunt, el primer que cal dir és que no és el producte d'un pensador sistemàtic, ja que el seu filosofar és aforístic i presenta una pluralitat de significats, de camins, d'esquemes de lectura, que sempre poden aprofundir-se

i reformular-se. Els seus aforismes tenen un caràcter lapidari que lliga amb la seva intenció de denunciar i desenmascarar les idees clàssiques i il·lustrades; fins i tot, per tal d'accentuar el seu caràcter crític, capgira el sentit d'algunes idees religioses i morals. Per tot això, li han plogut crítiques per la seva falta de força deductiva, de rigor conceptual, de sistematicitat, etc. Però és que la seva filosofia funciona a base de “descàrregues” i no de deduccions, a base d'imatges i no de conceptes, amb força i no amb sistema. També hi ha hagut intents de desqualificació: s'ha dit que la seva obra és producte de la seva degradació física o que és normal que acabés boig després de dir el que va dir. Actualment, però, els estudiosos defensen que cal situar Nietzsche en la soledat i la malaltia: només des del sofriment i des de la solitud es pot tenir una visió profunda sobre el món. Així doncs, la filosofia d'aquest autor cal jutjar-la pel que diu i no pel seu pressumpte origen patològic.

L'objectiu de la filosofia de Nietzsche se centra en la crítica de la cultura occidental, que ell considera una mentida mil·lenària. Està convençut que els mites i les creences d'aquesta cultura, inventats pels humans per tal de sobreviure en mig d'una vida caòtica, han portat l'ésser humà a sotmetre's a l'autoritat constituïda i a tot allò que, segons ell, és contrari a la vida. Cal, doncs, desmitificar i desacralitzar el món, destruir les creences i els mites perquè només així es destruirà el tipus humà que la civilització occidental ha produït. Conseqüentment, Nietzsche dibuixa un nou model d'humanitat, aquella que defensa l'acceptació total i entusiàstica de la vida.

Quan l'any 1865 Nietzsche va trobar a una llibreria de vell el llibre de Schopenhauer, El món com a voluntat i representació, escriu: “a cada ratlla hi descobria un mirall en el que hi apareixia el món, la vida, el meu ànim (...), la malaltia i la curació, l'exili i l'asil, l'infern i el paradís”. Schopenhauer és, a partir d'aquest moment, el seu heroi, del qual recull la idea que el món està governat pel principi irracional del dolor, la lluita, la destrucció, la crueltat, la incertesa i l'error. La vida, doncs, no es desenvolupa ordenadament. Nietzsche participa d'aquesta opinió però, en canvi, s'allunya de la solució d'aquest autor (renunciar a aquest món i emprendre el camí de l'ascetisme) i proposa l'acceptació de la vida amb totes les seves característiques: l'acceptació del dolor, els aspectes absurds dels esdeveniments, el drama de la vida i de la mort. La realitat és, per a ell, la vida entesa com a força, instint, lluita, etc.

El caràcter dionisiac de la realitat

És en la seva primera època, a l'obra *El naixement de la tragèdia*, quan escriu que l'essència del món i de la vida es pot explicar a través de l'art, ja que, tal com creuen els romàntics, l'art és l'ull per mitjà del qual el pensador pot conèixer els fons de les coses més enllà de les aparences. Per expressar aquesta concepció recorre a la Grècia clàssica, concretament a la tragèdia àtica que, segons ell, és la màxima expressió artística de la civilització grega, ja que en ella es manifesten plegades les dues forces que animen l'esperit grec: l'element apol·lini i l'element dionisiac, representats pels déus Apol·lo i Dionís, respectivament.

En aquesta obra, Nietzsche explica que dionisiac i apol·lini manifesten dues concepcions oposades de la realitat; així, dionisiac és sinònim de caos, esdevenir, infinitut, instint, obscuritat, inquietud i borratxera; mentre que apol·lini ho és de forma, ésser, finitud, raó, llum, serenitat i son. Ens diu, a més, que l'element dionisiac neix del sentit caòtic de l'esdevenir i de la força vital i es manifesta artísticament mitjançant l'exaltació creadora de la música; per contra, l'element apol·lini brolla d'una actitud de fugida davant del flux imprevisible dels esdeveniments i s'expressa en les formes harmòniques de l'art plàstic i l'epopeia.

Nietzsche afirma que el caràcter dionisiac va dominar durant l'època pre-socràtica però que l'element apol·lini va manifestar-se quan es va voler comprendre el caos i transformar tot allò que d'horrible i absurd hi ha en el món. La tragèdia àtica (Sòfocles i Èsquil) va harmonitzar els dos elements fins que Eurípides va trencar l'equilibri tot transformant l'acció dramàtica en un debat teòric que, segons Nietzsche, reproduïx la mediocritat de la vida quotidiana. El que Eurípides fa amb la tragèdia, Sòcrates ho fa amb la filosofia, ja que pretèn interpretar l'existència a partir de conceptes racionals, tot matant la profunditat dels instints vitals i donant pas a la raó i a la seva visió serena i mesurada del món. El que Èsquil fa amb la tragèdia, Heràclit ho fa amb la filosofia, perquè ha sabut mostrar la importància de l'esdevenir per sobre de l'ésser, ha anticipat la unitat de l'apol·lini i el dionisiac parlant de l'unitat dels oposats i, finalment, ha sabut veure que el flux del temps és la dimensió vertadera de la realitat. Podem dir, doncs, que Sòcrates i Eurípides són el contrapunt d'Heràclit i Èsquil, aquests expressen meravellosament la tragicitat de l'ésser

humà, aquells trenquen el nexa de l'ésser humà amb el mite i amb la polis. Amb ells, ja no hi ha home tràgic, el seu lloc és ocupat per l'home teòric, per aquell que construeix un món d'aparences gràcies a la raó i la ciència.

Nietzsche vol ser el deixeble de Dionís i, ja que ell és el símbol de l'exaltació infinita de la infinita vida, acceptar la vida voldrà dir entendre el dolor com a joia, la crueltat com a justícia, la lluita com a harmonia i la destrucció com a creació. Però defensar aquesta postura vol dir enfrontar-se a la filosofia antitràgica, que no només va triomfar amb Sòcrates i Eurípides sinó que va perdurar al llarg dels temps a través de Plató i del cristianisme, els quals segueixen imposant un ordre racional al món, tot referint-se a unes preteses essències i estructures metafísiques. Com que aquest ordre és encara present en la cultura del seu temps, Nietzsche n'inicia una crítica, ja que aquesta ha comès l'error de sotmetre la vida a la raó, de pensar que la racionalitat es deriva de la vida.

Crítica a la filosofia

Aquesta crítica es força virulenta entre els anys 1873 i 1876, quan escriu les quatre Consideracions intempestives, a través de les quals fa una crida a les forces sanes i creadores de la cultura. En aquesta obra ret homenatge a aquells que venera de manera apassionada: Schopenhauer i Wagner. Schopenhauer apareix aquí com el mestre que ha volgut denunciar el conformisme i ha anat a la recerca de la llibertat, com l'educador que presenta un nou tipus d'ésser humà, el que busca la veritat, és a dir, el que posseeix la intuïció del tot, el savi que amb la seva saviesa il·lumina tota l'existència. Wagner és el redemptor, en el sentit que ens indica el camí cap a la veritat, una veritat que sorgeix de les cendres de la catàstrofe. Tots dos prefiguren la imatge del Geni, l'artista inventor i productor de cultura, el savi capaç d'intuir l'essència tràgica de la vida.

Aquesta visió serà abandonada, a partir de 1876, quan es produeix la ruptura amb els dos ídols de la seva joventut, aleshores deixa enrera els seus mites juvenils i, despertant-se del somni romàntic, abandona la metafísica schopenhaueriana i s'allibera de la divinització wagneriana de l'art. És ara quan orienta el seu pensament cap a la crítica a la ciència, com mostren les obres, *Humà, massa humà*, *Aurora* i *La gaia ciència*. En totes elles ataca de manera violenta els conceptes metafísics de transcendència i de cosa en sí, ja que no fan res més que duplicar el món, tot mostrant-nos que més enllà d'aquesta realitat caòtica n'hi ha una altra d'ideal, a la qual cal tendir. Per a ell no existeix un ésser immutable i estàtic en un altre món també estàtic i immutable, això només és un error de la raó, un engany en el qual els humans s'hi troben ben asseguts. "La metafísica tracta dels errors fonamentals de l'home com si fossin veritats fonamentals."

A *Així parlava Zaratustra*, Nietzsche ja ha desmascarat tots els conceptes metafísics anteriors (substància, consciència, cosa en sí, etc.) i col·loca en un lloc preferent la terra. La terra és el principi còsmic de totes les coses, a partir del qual sorgeix tot l'existent, tot allò que és limitat i individualitzat; en aquest sentit, podem dir que la terra és concebuda com a poder creador, gràcies al qual totes les coses adquireixen figura, consistència i perfil. Així per exemple, la pedra, l'animal i l'home no són iguals en tant que tenen diferències essencials i existeixen de manera diferent, però ho són en la mesura que són creacions o productes de la terra, que és el fons sobre el qual descansa tota existència finita.

Al *Crepúscle dels ídols*, ja en la darrera etapa de la seva obra, es referma en les posicions fins ara esmentades, és a dir, segueix defensant que només hi ha un únic món, aquell que captem a través dels sentits, aquesta terra que s'ens mostra a través de l'espai i del temps,

sota aquest cel i amb tota la multitud de coses que hi ha; una terra que no coneix res quiet ni immutable, tot és temps, esdevenir i res més. Aquestes són les seves paraules: “Tot el que els filòsofs han vingut emprant des de fa mil·lenis han estat mòbies conceptuals (...) Aquests senyors idòlatres dels conceptes, maten, omplen de palla, tot allò que adoren (...) La mort, el canvi, la vellesa, així com la procreació i el naixement són només objeccions per a ells” La Metafísica, tal com Nietzsche l’enten, és, doncs, el món a l’inrevès.

EL CONEIXEMENT

NO ES POSSIBLE CONÈIXER OBJECTIVAMENT LA REALITAT

Nietzsche planteja el problema del coneixement a partir de la seva concepció de la realitat. Si la realitat és canvi i contradicció és impossible conèixer-la racionalment, és a dir, a partir de categories fixes. Malgrat això, el llenguatge, en general, i la ciència i la filosofia, en particular, pretenen fixar la realitat a partir de conceptes, lleis, teories, etc. Pensen així que, amb aquesta manera de reflectir la realitat, poden conèixer-la de forma vertadera. Per això, Nietzsche centra la seva anàlisi en l'estudi del concepte de veritat i critica radicalment qualsevol intent de reduir la realitat a conceptes. Nietzsche mostra aquesta anàlisi de manera diversa en els dos primers períodes de la seva obra.

El llenguatge és un invent que no representa l'essència de la realitat

A *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral*, considera que els éssers humans se senten molt cofois d'allò que anomenen intel·lecte, n'estan tant orgullosos que consideren que és el centre del món i obliden que només és un recurs dels éssers infeliços i efímers per poder-se mantenir i conservar en la seva existència. Mentre la majoria pensa que amb l'intel·lecte podem assolir la veritat, Nietzsche considera que l'intel·lecte només conrea l'art de l'engany, la mentida, el frau,... i es pregunta: ¿d'on procedeix l'impuls dels éssers humans cap a la veritat? Aquest impuls té el seu origen en el desig de viure en pau amb els altres éssers humans. Perquè aquest desig es faci realitat és necessari un pacte, a través del qual es fixi allò que, a partir d'aquell moment, ha de ser "veritat". D'aquesta manera es va inventar una eina uniformement vàlida i obligatòria per designar les coses, és a dir, es va inventar el llenguatge, que proporciona les primeres lleis de veritat gràcies al seu poder legislador. El llenguatge i, per tant, tot el material amb el que treballen els científics, els investigadors, els filòsofs i els homes en general és una convenció i, com a tal, no representa l'essència de les coses. Els conceptes, diu Nietzsche, no són res més que "necròpolis d'intuïcions", "residus de metàfores" i, si això és així, ¿què és la veritat? "Un exèrcit en moviment de metàfores, metonímies, antropomorfismes, comptat i debatut, una summa de relacions humanes que han estat enaltides, extrapolades i adornades poèticament i retòricament i que, després d'un ús prolongat, un poble considera fermes, canòniques i vinculants; les veritats són il·lusions de les que ens hem oblidat que ho són; metàfores que s'han fet malbé i sense força sensible, monedes que han perdut el seu encuny i ara ja no són considerades monedes sinó metall."

Si el llenguatge només és un sistema de metàfores lliurement produït, com qualsevol altre sistema de metàfores, llavors no podem entendre'l com l'única manera correcta i vàlida de descriure el món. En canvi, els éssers humans han oblidat que el llenguatge té origen metafòric i fan de la seva perspectiva l'única perspectiva, d'aquesta manera, viuen en calma i seguretat, encara que empresonats. Si poguessin sortir d'aquesta pressió s'adonarien que la seva percepció del món i la que tenen, per exemple, l'ocell o l'insecte són totalment diferents i cap d'elles no és la percepció correcta. Amb el llenguatge, doncs, no podem conèixer la "vertadera realitat de l'ésser", ja que aquest només és canvi i devenir.

En aquest període i a la mateixa obra Nietzsche comença a ocupar-se de la ciència, perquè

aquesta té un paper important en la construcció de conceptes. Amb els conceptes, la ciència ordena el món empíric, tot formulant lleis que constitueixen la “veritat científica” i que serveixen per protegir-se del món caòtic i canviant.

La ciència no pot pretendre ser objectiva

Al segon període, sobretot a *La gaia ciència*, Nietzsche continua ocupant-se de la ciència però no li dóna el mateix sentit que tenia a la seva època. Amb l'expressió gaia ciència reprén la manera com als segles XIII i XIV es designava la poesia dels trobadors provençals i, segons això, entén la ciència com un art per mitjà del qual poder expressar amb gràcia i elegància la infinita diversitat de l'existència. A diferència d'ell, la concepció dominant de la ciència del XIX, el mecanicisme i el positivisme, pretenia reduir a una interpretació definitiva l'ambigüïtat de tot allò real; així, es sistematitzaven els seus continguts per tal d'ordenar i racionalitzar la caositat del món i s'intentava explicar objectivament la realitat per tal d'amagar i negar tot allò que horroritzava i inquietava als humans. Nietzsche vol desenmascarar l'objectivitat científica mostrant que respon a pressupòsits extracientífics. Quins són? Creences morals i metafísiques. I, quines són aquestes creences? El desig de comprendre de la millor manera possible la bondat i la saviesa divines, l'ideal que el coneixement és útil i, finalment, la convicció que és millor posseir quelcom d'autosuficient que no pas el coneixement caòtic i canviant de la realitat.

Amb aquest desenmascarament de la ciència i dels científics s'oposa, sobretot, al mite de la ciència positiva, tot afirmant que no “hi ha fets, sinó només interpretacions”, la qual cosa significa que sobre la realitat no hi ha veritat ni falsedat, només perspectives diferents. I si hi ha perspectives diferents, llavors no coneixem mai la veritat objectiva sinó la diversa pluralitat de punts de vista. Per això, conèixer no és adequar el subjecte a la cosa, sinó interpretar, donar sentit, avaluar, és a dir, organitzar la realitat d'acord amb la perspectiva dels valors a través dels quals cada ésser humà expressa la singularitat de la seva pròpia existència. L'activitat científica és així una activitat artística, com ja hem dit, que imposa formes arbitràries a una realitat dúctil i elàstica. Amb *la gaia ciència* serem conscients que no hi ha un autèntic saber, perquè: “ Què són, en darrer terme, les veritats de l'home? –Els seus errors irrefutables.” Si no hi ha un autèntic saber, què hi ha? Nietzsche diu que només existeix un joc inconscient d'instints pràctics, mitjançant el qual construïm una lògica que ens permet orientar-nos en la realitat, però no desvetllar-la.

En tota la seva obra posterior manté la mateixa postura, cada cop més perfilada i clarificada. Així, a *Més enllà del bé i del mal*, analitzant-ho tot des de l'òptica de la vida, retorna a l'afirmació que no podem eliminar el món aparent i substituir-lo per un de vertader, perquè, “¿què és el que ens porta a suposar que existeix una antítesi essencial entre vertader i fals? ¿No n'hi hauria prou amb suposar graus d'aparència i, per dir-ho així, ombres i tons generals, més clars i més foscos, de l'aparència?”

Aquest plantejament de crítica a la ciència és vàlid també com a crítica a la filosofia, ja que, en els filòsofs veu Nietzsche el mateix instint que porta a fugir del món real per anar cap a un suposat món “vertader”. Enfront d'aquests filòsofs, entre els que esmenta Sòcrates, Plató, Descartes, Kant i el positivisme, exigeix uns filòsofs del futur que acceptin que el més segur i ferm que podem tenir és la “indole errònia del món.” Per a Nietzsche l'autèntica filosofia és saviesa tràgica, la mirada que ens permet copsar la lluita entre allò dionisiac i allò apol·lini, filosofia és adonar-se'n del conflicte entre el món de les idees (Plató, Kant) i el món de la vida sense forma.

Nietzsche s'ocupa de l'acció en la mesura que critica les pretensions humanes d'oferir principis morals vàlids per a tothom. Més que refutar un sistema moral o un altre, s'ocupa de desemmascarar quines són les arrels psicològiques que porten les persones a formular unes determinades concepcions morals. Aquest desemmascarament, encara que es troba present en tota la seva obra, es fa més palès en els escrits de l'última època, en la qual mostra el seu desig de provocar un canvi radical en la civilització humana tot proposat nous fonaments per una nova humanitat. Nietzsche, doncs, és un genealogista de la moral, és a dir, descriu l'origen dels valors, del bé i del mal, del just i l'injust, al mateix temps que es pregunta quin és el valor d'aquests valors.

Com a genealogista, la convicció que guia la seva anàlisi és que els pretesos valors transcendents (la bondat, la justícia,...) no són més que projeccions de determinades tendències humanes, per això afirma a *Ecce Homo*: “On vosaltres hi veieu coses ideals, jo hi veig coses humanes, massa humanes”. Així, el que s'anomena “veu de la consciència”, per exemple, de la qual procedeix la moral, no és res més per a ell que la presència en nosaltres de les autoritats socials per les que hem estat educats, és a dir, la moralitat és “l'instint del ramat” o el sotmetiment a determinades directrius, donades per les èlites dominants, per tal de reforçar el seu domini.

Crítica a la moral occidental.

Però els valors no sempre han estat els mateixos, sinó que en el món de la Grècia clàssica la moral dominant era la d'una aristocràcia de cavallers, els valors dels quals eren: la força, la joia, la salut, la fermesa, etc. Era la moral dels senyors, que va ser substituïda, però, per la moral dels esclaus, els valors dels quals eren: el desinterès, l'abnegació, el sacrifici de sí mateix, etc. Nietzsche ens diu que aquesta transmutació, aquest canvi de valor, va venir de la mà dels sacerdots, encara que originàriament la moral dels senyors era tant la dels guerrers com la dels sacerdots. Però el ressentiment i l'enveja secreta dels sacerdots va provenir del fet que els guerrers cercaven la virtut del cos, mentre que ells buscaven la de l'esperit; i com que la naturalesa humana és irresistible i el sacerdot no podia dominar la casta dels guerrers en el seu terreny, va fer-ho en el terreny de la moral, tot elaborant una taula de valors antitètica, de tal manera que al cos se li va contraposar l'esperit, a l'orgull la humilitat, a la sensualitat la castedat, etc.

Aquesta actitud va ser portada a l'extrem pel cristianisme. Recordem que si bé Judea va ser sotmesa políticament pels romans, els jueus però, sobretot, els cristians van conquerir moralment Roma, tot imposant-li la seva religió. Una religió que, a través de la noció de “pecat”, presenta un home reprimat i turmentat psíquicament, un home ressentit que amaga una agressivitat contra la vida i vol venjar-se del seu proïsme.

Segons Nietzsche aquests valors que presideixen la moral dels esclaus són ara inadequats i ficticis per això la civilització occidental (l'esperit d'Occident) està cansada, esgotada. Cal, doncs, acabar amb aquesta situació i destruir la moral que tant de mal ha fet, i això només és possible si eliminem el seu fonament últim: Déu. Cal certificar la mort de Déu.

La mort de Déu.

Per entendre l'expressió "mort de Déu", cal aclarir què entén Nietzsche per Déu. D'una banda, el considera el símbol d'una perspectiva antivital i ultramundana, que posa l'accent en un més enllà transcendent i autènticament vertader, contraposat a aquest món. En aquest sentit, ha estat la causa de la fugida i la revolta contra el món on vivim, el món de l'aparença. De l'altra banda, considera que Déu és la personificació de totes les certeses últimes de la humanitat, de totes les creences metafísiques i religioses. Per això, davant la realitat contradictòria, cruel i caòtica d'aquest món, els homes, per tal de sobreviure, s'han hagut de convèncer que el món és racional, harmònic, providencial, etc.

L'autor anuncia per primer cop la mort de Déu a l'aforisme 125 de *La gaia ciència*, aforisme titolat l'Home foll. Aquest home, que representa el filòsof-profeta, porta una lot encesa a ple dia i corrent per la plaça va dient "¡Busco Déu! ¡Busco Déu!", els homes de la plaça riuen irònicament, perquè són els ateus optimistes i superficials del segle XIX als que la mort de Déu ha deixat insensibles. Ells li pregunten si se li ha perdut, però ell continua: "On és Déu? (...) ¡us ho diré! ¡Nosaltres l'hem mort! (...) Però, com ho hem fet? Com hem pogut buidar la mar? Qui ens ha donat l'esponja per esborrar completament l'horitzó? Què hem fet per separar la terra de la cadena del seu sol? (...)". Les expressions "buidar la mar", "esborrar l'horitzó" i "separar la terra del sol" signifiquen el caràcter difícil i sobrehumà de la matança de Déu.

El foll continua: "¿No ens precipitem en una constant caiguda cap a enrera, cap al costat, cap a endavant...? Hi seguïex havent un dalt i un baix? (...) No fa fred?" Totes aquestes qüestions signifiquen el vertigen que segueix a la mort de Déu, ja que si Déu és mort, la humanitat és òrfena i no té sentit parlar de moral, del bé i del mal, del just i de l'injust. El foll segueix: "No és massa gran la magnitud d'aquest fet? No hauríem de convertir-nos en déus per poder ser dignes d'una acció com aquesta? (...) En arribar aquí el foll va callar i va observar-los tots: aquests també havien callat i el miraven sense entendre res. Finalment, va tirar la lot al terra, aquesta es va trencar i es va apagar. Arribo massa d'hora, va dir aleshores, el meu temps encara no ha arribat (...). Conten també que aquest mateix dia l'home foll va entrar a diverses esglésies on va entonar el Requiem aeternam Deo. Quan el feien fora i li demanaven que s'expliqués, no deixava de repetir: ¿Què són aquestes esglésies sinó tombes i monuments funeraris de Déu?" Tot aquest fragment s'interpreta des de la següent perspectiva: la necessitat d'esdevenir déus significa que l'home ha d'esdevenir creador i responsable únic dels seus valors; el fet d'arribar massa aviat representa la consciència del filòsof en adonar-se'n que la mort de Déu no és acceptada encara per tothom; i les esglésies com a sepulcres de Déu representen la crisi moderna de la religió.

Metafòricament parlant, podem dir que Déu estava agonitzant des del Renaixement, moment en què l'ésser humà desplaça Déu com objecte d'estudi i el món es veu amb una perspectiva humana. Ara bé, quan realment es produeix la mort de Déu és a l'època il·lustrada, que suposa la deificació de la raó. Nietzsche, però, creu que Déu encara perdura a través de les institucions que representen el dret, la moralitat, la ciència, etc. Malgrat això, la seva mort és un fet, que es manifesta en la situació decadent a que ha arribat, segons Nietzsche, la cultura occidental. Si Déu representa el món dels valors que sustentaven aquesta cultura, amb la seva mort moren els valors i la humanitat perd la seva orientació, allò que li donava sentit. Aquesta situació l'anomena nihilisme.

El nihilisme.

El nihilisme no és una teoria filosòfica sinó un moviment propi de la nostra cultura que, segons Nietzsche va lligat directament amb la mort de Déu i amb la fi de la metafísica. Podem distingir dues menes de nihilisme: nihilisme passiu i nihilisme actiu.

El primer, significa l'absència de finalitats que, d'entrada, permetin donar sentit a la vida humana; aquesta mena de nihilisme és el que l'autor detecta en la societat d'Occident, que, com hem dit, ha perdut la guia. I quina és al causa d'aquesta pèrdua de meta? La vertadera causa es troba en que s'ha negat l'existència d'una realitat transcendent i, amb ella, la dels valors que la sustentaven, és a dir, ara s'ha descobert que ni l'ésser és u, ni és bo, ni és veritat. No és u, perquè no hi ha una totalitat racional ordenada; no és bo, perquè la realitat no s'adequa a les nostres expectatives ètiques; no és veritat, perquè no hi ha una veritat absoluta. Malgrat que no hi ha cap ésser transcendent, els homes continuen buscant-lo però ara no en el més enllà sinó en l'autoritat de la raó, de la consciència, en l'instint social, en la història.

Aquesta feblesa de l'esperit ha de ser superada segons Nietzsche pel nihilisme actiu, que és senyal de la creixent potència de l'esperit, amb la qual destruirà de manera violenta els residus de l'antiga fe i donarà peu a una nova taula de valors.

La transvaloració.

Fins ara Nietzsche ha negat la moral i la religió cristiana, ha derruït a cops de martell tot l'edifici sobre el qual s'aguantava la civilització de la seva època, és el moment d'elaborar una nova taula de valors, d'operar la transvaloració, com habitualment es diu. Ell, que és el primer immoralista, estableix un conjunt de valors a la mesura humana, amb un caràcter mundà i terrestre; són els valors vitals com: la fermesa, la joia, la salut, l'enemistat i la guerra, les belles actituds, les bones maneres, la voluntat de poder; el reconeixement de la terra i de la vida, etc. El protagonista d'aquesta moral no pot ser l'home tal i com l'entén Nietzsche, sinó un ésser superior.

Els ideals de l'éssers humà.

Nietzsche considera que l'home és un ésser indeterminat, un híbrid en el que es mescla l'animalitat i la humanitat. És ben cert que ha anat evolucionant però poca cosa s'ha aconseguit amb aquesta evolució, perquè ha donat més importància a l'ànima i al més enllà que al cos i a la terra; en contraposició a tots els altres animals que han evolucionat, l'home és l'únic animal que no s'ha consolidat, que no s'ha superat, que és un pont entre la bèstia i el que ell anomena superhome. Ara bé, a diferència de l'animal, l'home mira cap el futur i pot concebre ideals. Tres han estat les diferents versions d'ideal humà: l'ideal estètic, l'ideal científic i el superhome.

Nietzsche parla en el seu primer període de l'ideal estètic, quan s'ocupa de la tragèdia grega, en la que allò dionisiac i allò apol·lini s'harmonitzen. La figura humana que destaca és la de l'home intuïtiu, l'artista que coneix l'engany, tant de les coses fixes com de les metàfores però que es mou lliurement davant de la realitat. És l'home creador, el geni, personificat en Schopenhauer i en Wagner. El geni no és un home allunyat dels homes ordinaris ni tampoc un tipus afortunat, sinó l'home caracteritzat per allò sobrehumà, l'home que posseeix una missió còsmica, la de penetrar en el fons del món per interpretar-lo de manera artística. És cert que ha de consagrar la seva tasca a la recerca de la veritat, però ara veritat significa conèixer de manera intuïtiva l'essència tràgica de la vida, tal com feien els herois de la tragèdia grega quan actuaven de manera desmesurada.

De l'ideal científic se n'ocupa en el segon període de la seva obra i el concep com a saviesa que tracta de conèixer la realitat tal com és, despullada dels elements religiosos, metafísics i morals. El nou protagonista és l'esperit lliure, que és superior al lliure-pensador de l'època de la Il·lustració, perquè no creu cegament en la raó sinó que hi desconfia i la interroga. És cert que va a la cacera de la veritat però sense il·lusió i destruint les veritats dels altres; el seu món és organitzat d'acord amb la "gaia ciència"; és el gran escèptic en relació a tot el que accepten i veneren els homes inferiors. No respecta res, no té por i és lliure en relació a tot allò que l'havia alienat, d'aquesta manera pren possessió de si mateix com si es tractés d'un sobirà que pren possessió del seu tro. Aquest alliberament s'aconsegueix per la via de la reflexió, tot adonant-se que la cosa en sí no existeix, que el bell, el bo i el sant tampoc, perquè només són transcendències aparents, projectades per l'home mateix. En aquest sentit, l'home és agosarat i considera que la vida és un experiment: no cal buscar les finalitats fora d'ell sinó dins seu, encara que en fer-ho, percep el caràcter arriscat de l'existència. Com artífex que és del seu propi destí, es comporta de manera coratjosa i responsable, però en veure que ell és qui ha creat els valors que presideixen la vida humana, veu la possibilitat d'invertir-los i de crear-ne de nous.

Pel que fa al superhome, Nietzsche diu que personifica el valor suprem de la vida. Deiem abans que la mort de Déu representava un trauma per a l'home, incapaç de tenir el coratge de plantar cara a la vida i de fer-se càrrec de la irracionalitat caòtica del món, incapaç de donar el salt que el separa del superhome.

El superhome

En el pròleg a *Així parlava Zaratustra*, Nietzsche ens relata com Zaratustra, aquella figura semi-llegendària persa, va arribar a la ciutat que estava a la vora dels boscos i va trobar reunida una gran gernació a la plaça, a ella s'hi va adreçar tot dient: “Jo us ensenyo el superhome. L'home és quelcom que ha de ser superat. (...) Tots els éssers han creat fins ara quelcom per damunt d'ells mateixos: i ¿vosaltres voleu (...) recular a l'animal més aviat que superar l'home?” Seguidament va afegir: “L'home és un pont entre la bèstia i el superhome”. Del que acabem de dir podria entendre's que el superhome és el resultat d'una evolució des de l'homo sapiens fins a una raça d'homes superiors, però Nietzsche s'allunya d'aquesta interpretació perquè no només considera l'evolucionisme del seu temps com una concepció ingenua del progrés, sinó que veu en la mateixa societat humana una regressió, si la comparem amb els homes del Renaixement i amb els Grecs antics; no hi ha, segons ell, una èlit que estigui per damunt de la massa sinó que és la massa anodina dels idealistes i dels cristians la que domina per damunt de tot.

En el primer discurs de la primera part, anomenada De les tres transformacions, Nietzsche presenta, de forma metafòrica, la transformació de l'essència humana. Gràcies a ella, l'home passa de l'autoalienació a la llibertat creadora del que es coneix a sí mateix. “Tres transformacions de l'esperit us esmento: com l'esperit es converteix en camell, i el camell en lleó, i el lleó, finalment, en nen”. Quin significat tenen aquestes metàfores? El camell significa l'home que encara s'inclina davant la omnipotència divina, davant la sublimitat de la moral, és l'home idealista que menysprea la vida diària perquè és massa fàcil, busca manaments pesats i rigorosos i se sotmet a l'imperatiu “tu has de...”. Quan el camell es transforma en lleó, Nietzsche ens vol dir que l'home ja ha deixat la càrrega feixuga de la moral i coneix la seva autoalienació, el seu estranyament en un món intel·ligible i diví, que rebutja per esdevenir lliure. Aquesta llibertat, però, encara no és total, perquè és “llibertat de”, és a dir, llibertat de negar els valors antics i venerables, no “llibertat per a”. Aquesta només és dona en el nen: “Innocència és el nen, i oblit, un nou començament, un joc, una roda que es mou per sí mateixa ...”; el nen representa la “llibertat per a”, és l'ésser creador de nous valors, l'home que, allunyant-se de totes les comunitats humanes, arriba a ser-si-mateix.

Què és, doncs, el superhome? Nietzsche ens dóna les següents aproximacions: és quelcom que oscil·la entre la “bella individualitat”, com la del l'esperit lliure, i l'aventurer; més concretament: és “la figura lluminosa” que redimeix i dóna la virtut; és l'heroï que té una disposició dionisiaca a acceptar la vida de manera plena; és el que peca d'hybris (del grec, desmesura), que té la indiferència d'aquell que està *més enllà del bé i del mal*; és l'home del gran amor i del gran menyspreu; l'esperit creador, l'home de les grans decisions, que salvarà la humanitat del nihilisme; el que refusa la moral tradicional i provoca la transvaloració; el que en el curs del temps puja i puja fins a situacions de poder cada cop més elevades.

La voluntat de poder

Voluntat de poder s'identifica amb la manera de ser pròpia del superhome. Però vejam ara quina interpretació ha tingut i té aquesta expressió. Durant temps s'ha interpretat tot tenint em compte el significat més immediat i, així, s'ha dit que volia dir agressivitat, domini i violència sobre els altres. Nietzsche, però, no anava per aquest camí.

En les últimes obres té el mateix sentit que la paraula “vida” tenia en altres textos i, des

d'aquest punt de vista, s'entén com una energia inquieta, turbulenta i indeterminada que continuament crea i destrueix, a la vegada, noves formes. La vida té una tendència a ascendir, s'assembla a una torre immensa que creix i creix; cada nova posició serveix de trampolí per la següent; vist d'aquesta manera podem entendre que la voluntat de poder no és la tendència a parar-se en una posició ja conquerida, sinó sempre voluntat de superació, tendència afirmativa i expansiva, impuls continu a ultrapassar-se a sí mateix.

Analitzant l'expressió podem extreure'n que: la paraula voluntat suggereix que la primera cosa no és el "logos" (la consciència, la intel·ligència); aquest, com tot allò que posseeix una forma definida, és secundari i efímer. La paraula poder també pertany a un ordre secundari, perquè no és poder a seques, sinó voluntat de poder, és a dir, voluntat sense forma que busca definir-se i amb el màxim de força, d'energia vital, no només per conservar-se en l'ésser sinó per dominar i créixer. L'exemple més clar al que recorre Nietzsche per evocar el protagonista de la voluntat de poder és l'artista creador que dona forma a la matèria; en el camp de la creació artística es veu més clar com l'autèntic creador de noves formes s'ensenyoreja del seu camp sense cap esforç: per exemple, Picasso no obligava ningú a pintar com ell, però després d'ell és gairebé impossible ignorar-lo.

Resumint, la voluntat de poder representa l'impuls per "crear noves formes de vida i això comporta la destrucció de les formes ja esgotades, decadents o reactives que es resisteixen a morir".

L'etern retorn.

Darrera l'expressió "etern retorn" s'amaga el pensament més profund de la filosofia de Nietzsche, ell mateix s'hi va acostar amb por i excitació quan en va fer la seva exposició. La primera intuïció la va tenir el 1881 i en el primer text on apareix és a l'aforisme 341 de *La gaia ciència*, però l'explicació completa la dona al llibre III de *Així parlava Zaratustra*, al discurs titolat "De la visió i de l'enigma". Aquest concepte és presentat per Nietzsche com el resultat d'una intuïció inesperada, segons la qual "el temps no té fi; l'esdevenir no té finalitat", és a dir, el temps no és lineal, no va ni cap a una finalitat transcendent (cristianisme) ni cap a una d'immanent (historicisme). El cristianisme havia parlat d'un temps lineal, segons el qual hi havia un principi i un final en el més enllà; l'historicisme havia dit el mateix però considerava que la finalitat es realitzaria en el món d'aquí. Tot això significa, per a Nietzsche, que l'home occidental sempre ha estat presoner d'una concepció del temps en la qual tot tendeix cap a una meta i els diversos moments del procés són només això: moments que únicament tenen sentit en funció dels altres. Una visió així, implica que el passat és irreversible, que no el podem rectificar, que si el rebutgem només ho fem d'una manera il·lusòria. Però, i el futur? el futur és un esdeveniment encara per arribar, encara obert però que ens impedeix gaudir del present i viure feliçment.

Contra aquest plantejament Nietzsche accepta l'eternitat del temps. Quines conseqüències implica pensar que passat i futur són eternals? Si és veritat que existeix un passat etern, tot el que pot succeir, ja ha d'haver succeït, en ell no hi pot faltar res, perquè si és etern ho ha de contenir tot, una eternitat passada no pot ser imperfecta. I si és veritat que el futur és etern, llavors ha de ser veritat que en ell han de transcórrer tots els esdeveniments que es donen en el temps, per la mateixa raó que abans, perquè una eternitat futura no pot ser imperfecta. Però aquí hi trobem un absurd, si passat i futur són eternals, llavors cadascun d'ells s'ha de concebre com el temps total, és a dir, hem de pensar que hi ha d'haver dues vegades el mateix temps. En això rau l'absurd: dues vegades el mateix temps!

Per això, Nietzsche, retornant a Heràclit, ens proposa una visió cíclica del temps: si és que el temps, en tant que passat i en tant que futur, és el temps total, llavors totes les coses que es donen dins del temps han d'haver transcorregut sempre i transcorreran sempre en el futur. Cada instant viscut, cada plaer, cada dolor han existit infinites vegades i tornaran a existir eternament infinites vegades. Però, si això és cert, no som aleshores presoners d'una concepció fatalista del temps? És cert que la idea de l'etern retorn pot interpretar-se d'aquesta manera, ja que si tot el que esdevé és repetició de l'anterior, llavors el futur és fix, no hi haurà res de nou ja que tot està decidit. Ara bé, també es pot interpretar a l'inrevés, des d'una total i absoluta llibertat: podríem pensar que encara està tot per fer i que el que fem ara és el que seguirem fent sempre en el futur; des d'aquesta perspectiva, cada instant té un significat que sobrepassa la nostra vida individual, és decisiu i posseeix el seu ple sentit. El moment present mereix ser viscut com si fos etern, perquè la decisió que prenguem ara no només deixa la seva petjada en un futur immediat sinó en tot un futur de repeticions que vindran. Zaratustra defensa la segona interpretació i diu que des d'aquesta perspectiva el poder de crear és immens i així, des del coneixement de l'etern retorn, l'home es transforma en superhome. L'etern retorn només pot ser volgut pel superhome i el superhome només pot donar-se en un món ordenat segons l'etern retorn.

ESQUEMA DE LA FILOSOFIA DE NIETZSCHE

